

Руслан КУЛЬЧИЦЬКИЙ

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІВАНА МАКУХА В ПЕРІОД ЗУНР

Охарактеризовано громадсько-політичну діяльність Івана Макуха в роки національно-визвольних змагань, проаналізовано його роботу на посаді Державного секретаря внутрішніх справ, відзначено його основні зусилля щодо створення ефективного адміністративного апарату, забезпечення порядку і стабільності в державі в умовах військового стану.

Ключові слова: *І. Макух, ЗУНР, Державний секретаріат внутрішніх справ*

Активним діячем українського національно-визвольного руху в період ЗУНР був Іван Макух – один із лідерів Української радикальної партії. В період державного будівництва республіки визначальною була його державотворча діяльність, як повітового державного комісара Тлумаччини, а згодом Державного секретаря внутрішніх справ.

В українській (а тим більше в зарубіжній) історичній науці відсутні ґрунтовні наукові дослідження, присвячені даній проблемі. Хоча діяльність І. Макуха в період ЗУНР частково висвітлено в працях М. Кугутяка¹, Б. Тищика², В. Вериги³, О. Боднар, М. Стахіва⁴, О. Павлишина⁵, С. Шевчука⁶, С. Ярославина⁷ та ін.

Проголошення незалежності УНР 22 січня 1918 р. знайшло великий відгук у Галичині. Ще більше враження справив Брестський договір з його таємним додатком, що передбачав до 31 липня 1918 р. утворення із Східної Галичини і Буковини окремої автономії⁸.

1 листопада 1918 р у результаті збройного повстання Українська Національна Рада у Львові взяла владу “у свої руки”. Організовано, без жертв здійснювався перехід влади у містах і селах краю. Орган повітової управи УНРади у Станіславові газета “Станіславівський голос” з цього приводу писала: “В найбільшій ладі і порядку відобрала повітова Національна Рада владу в нашій місті. В цілій Богородчанщині влада в наших руках. А в місті Тлумачі і повіті зарядив перейняття влади в українські руки без найменшого спротиву посол І. Макух”.

Та вже в другій половині дня 1 листопада 1918 р. почалися бої за м. Львів, які стрімко переросли в українсько-польську війну. 9 листопада 1918 р. проголошено утворення ЗУНР. З перемогою на західноукраїнських землях національно-демократичної революції розпочався активний процес державного будівництва, позитивним фактором якого було співробітництво всіх українських партій та громадський мир між ними⁹.

Важливе значення у розбудові української держави мало створення уряду – Тимчасового Державного Секретаріату, виконавчого органу влади. Його склад

затверджено на засіданні УНРади 9 листопада 1918 р. Переважну більшість членів коаліційного за своїм партійним складом уряду становили націонал-демократи. З 14 членів Державного Секретаріату було два радикали – Д. Вітовський і І. Макух¹⁰.

15 листопада 1918 р. І. Макух виступив на засіданні Державного Секретаріату. У своїй промові він охарактеризував політичне та соціально-економічне становище української держави. Ствердивши, що територія, на яку поширювалася українська влада, є “дуже малою”, І. Макух наголосив про необхідність скорочення чисельності штату Державного Секретаріату: “На таку малу територію, яку ми маємо тепер, та ще у часі війни, 14 Державних секретарів не потрібно”. Він обгрунтував доцільність переїзду уряду зі Львова в “провінцію”. “Державний секретаріат, знаходячись далеко від фронтних дій, позбудеться щоденного страху перед кулями, а що найважливіше, увійде у зв’язок з повітами та цим способом підкріпить їх морально”, – констатував І. Макух. Крім цього, І. Макух розкритикував діяльність уряду щодо організації власних збройних сил. У заключній частині промови він зазначив: “Нам треба все військо з повітів стягнути й кинути на фронт. Коли ми до кінця року не будемо мати фронту на ріці Вислоку, то ми війну програємо”. Згодом структура і персональний склад уряду зазнали певних змін¹¹.

Паралельно, крім створених виконавчих структур влади, в повітових центрах ЗУНР у листопаді – грудні 1918 р. розпочався процес формування представницьких органів – повітових УНРад. Вони за своїми функціями повинні були замінити повітові ради, що діяли при австрійському режимі. У Тлумацькому повіті на загальних зборах представників всіх громад утворено таку повітову УНРаду, а її головою обрано І. Макуха¹². Вагомим важелем діяльності Тлумацької повітової УНРади було налагодження нормальних взаємин з національними меншинами повіту. Тлумацька Повітова УНРада під керівництвом І. Макуха, як і УНРада, задекларувала рівноправність національних груп, надавши їм широкий спектр прав. Національним меншинам повіту гарантувалися повна “безпе́чність життя і ма́стку” та цілковита громадянська, національна і релігійна рівноправність. До складу повітової УНРади Тлумащини було покликано представника від німецького населення повіту, п’ятеро поляків і п’ятеро євреїв. Місцеві поляки відмовились від участі в Раді до рішення Мирового Конгресу, а натомість німець і євреї на неї погодились¹³.

Також у Тлумацькому повіті місцева українська влада під керівництвом І. Макуха провела ряд негайних заходів щодо українізації адміністративних органів і системи освіти. Одним із перших розпоряджень Тлумацького Державного Комісаріату було запровадження української мови як обов’язкової державної для всіх громадських і державних органів повіту. Розпорядження передбачало ведення діловодства у всіх державних та громадських організаціях й установах повіту українською мовою. Польським громадам села Тарнавиця та німецьким Костянтинівка і Найдорф дозволялося частково користуватись у діловодстві рідною мовою. Польською та німецькою мовами допускалися виступи та письмові звернення в усіх громадських повітових Радах, проте протоколи їх засідань велися тільки українською мовою¹⁴.

Основними та найважливішими завданнями І. Макуха як державного повітового комісара у Тлумачі були організація набору до війська та забезпечення населення продовольством. В організації мобілізації брала участь також місцева

“військова команда” Тлумача. Тлумацький Державний Комісаріат, не маючи спочатку чітких інструкцій центральної влади, самостійно визначив віковий ценз призовників, який становив 20–40 років¹⁵.

Крім цього, українській владі на Тлумаччині необхідно було визначитися також у питанні оподаткування. За ініціативою І. Макуха, у Тлумацькому повіті вводився одноразовий мінімальний податок вартістю в одну корону від особи. На вимогу місцевих властей, такий податок мали сплачувати лише найбільш вистрашені верстви населення. Більш заможним вказувалося сплачувати більшу суму, яка, проте, не конкретизувалась. Зібрані кошти йшли на утримання війська, шкіль, виплати пенсій і заробітних плат, допомоги вдовам, сиротам та інвалідам у Тлумацькому повіті¹⁶.

Дуже важливою ланкою в діяльності Івана Макуха як державного комісара Тлумацького повіту в політичних, адміністративних, соціально-економічних питаннях були “Товмацькі вісти” – друкований орган Тлумацького Державного Комісаріату, що виходив у чітко визначений час. У цій газеті І. Макух друкував різноманітні адміністративні розпорядження, які охоплювали всі сфери державного та громадсько-політичного життя Тлумацького повіту. Активні пошуки І. Макухом нових засад державної організації, його соціально-економічна політика в Тлумацькому повіті, що відображали “Товмацькі вісти”, репрезентували корінні інтереси українців і сприяли розбудові та зміцненню ЗУНР¹⁷.

Паралельно з успішною внутрішньою політикою ЗУНР спостерігалися серйозні невдачі українців у війні з Польщею. Після залишення Львова та короткотермінового перебування державних органів у Тернополі, найважливіший етап державотворення ЗУНР пов’язаний із Станиславом. Сюди, за ініціативою І. Макуха, наприкінці грудня 1918 р. переїхали Українська Національна Рада і Державний Секретаріат ЗУНР. “Цим способом, Державний секретаріат опреться на ширшій базі, буде мати зв’язок з краєм, а разом з тим буде скріплена адміністрація і армія, бо там є на всі сторони залізничні сполучення і розташування міста є більш по середині краю”, – відмічав І. Макух¹⁸.

На початку січня 1919 р. було реорганізовано владні структури ЗУНР. Зокрема, для більш ефективного керівництва, 4 січня 1919 р. утворено Президію Національної Ради у складі: голови, чотирьох його заступників, двох секретарів і одного заступника секретаря. Головою Президії Національної Ради обрали Євгена Петрушевича. Крім того, утворено ще виділ Національної Ради на чолі з Є. Петрушевичем і дев’ятьма членами. Виділ виконував роль голови держави (затверджував уряд, оголошував амністію, призначав керівників вищих державних органів, проголошував закони). Таким чином, ЗУНР не мала свого президента в західноєвропейському розумінні. Гарантом виступав народ, який реалізовував свої права через делегатів у Національну Раду, котра в свою чергу передавала їх Виділу¹⁹.

За пропозицією І. Макуха Українська Національна Рада, а точніше її Виділ, на своєму засіданні сформував новий склад уряду, який зазнав реформ і змін. З різних причин об’єднано секретарства освіти та віросповідань, шляхів, пошт і телеграфу. Ліквідовано секретаріати суспільної опіки, праці та суспільного здоров’я. Не були створені польське, єврейське та німецьке секретарство. Таким чином, у складі уряду залишилося 10 секретарств. Новий уряд республіки очолив С. Голубович.

У новоствореному Державному Секретаріаті І. Макуха призначено Державним секретарем внутрішніх справ²⁰. Згідно з розпорядженням І. Макуха, новостворений Державний секретаріат внутрішніх справ налічував 10 службовців. До його складу входили такі відомі громадсько-політичні діячі: М. Кочерган, д-р М. Воробець, д-р І. Куровець, д-р В. Лисий та ін. Завдяки діяльності І. Макуха, Державний секретаріат внутрішніх справ мав чітко оформлену, точно визначену та добре розвинену організаційну структуру, кожен складовий елемент якої виконував чітко визначені функції.

З першого дня існування ЗУНР опинилася у надзвичайно складних військово-політичних і міжнародних умовах, які істотно вплинули на її внутрішнє життя. В результаті військових дій становище народних мас ускладнювалося. Населення краю, вимучене довгими роками війни, страждало від голоду. Сотні тисяч людей охопила епідемія тифу. Тяжкими були умови праці: низькою – оплата, а великими – податки. В соціально-економічному та політичному житті західно-українського суспільства панували розруха та дезорганізація²¹.

Для охорони громадського порядку, державного та особистого майна, публічної безпеки, УНРада ще у листопаді 1918 р. дано розпорядження утворити корпус державної жандармерії. 13 листопада 1919 р. Державний Секретаріат розіслав у всі повіти вказівку про створення “державної жандармерії”. У ньому наголошувалося про розпуск австрійської жандармерії та створенні замість неї, з використанням її матеріальної бази і спорядження, – української жандармерії. Покладалася ця справа на окружних військових комендантів і повітових комісарів.

Спочатку підпорядковувалася Державному Секретаріату військових справ, але згодом державна жандармерія була відокремлена від військового відомства та підпорядковувалася відділу публічної безпеки Державного Секретаріату внутрішніх справ, який очолював І. Макух, хоч офіцерські звання жандармам присвоювалися наказами Державного секретаріату військових справ. У цьому був певний сенс. Оскільки армія і жандармерія виконували різні завдання, то між їхнім командуванням відразу почали виникати непорозуміння та навіть тертя²².

З цього приводу Державний Секретар внутрішніх справ І. Макух згадував: “Військові старшини та різні команди зосередили у своїх руках всю владу і вели її бездарно. Треба було військових спрямувати до військової справи, а усунути від адміністраційної та іншої роботи. Я заходив часто на засідання окружних військових комендантів, які проводили мобілізацію військових сил. На цих засіданнях я постійно говорив: “Тримайтеся військових справ. Розженіть усякі непотрібні місцеві команди й вишліть військо на фронт. Фронт потребує старшин і вояків”. Окружні військові коменданти ігнорували мої слова, а деякі з них переіменували себе на вищі ранги, замість дбати про вишкіл військових сил і висилку їх на фронт”²³.

До Державного секретаря внутрішніх справ І. Макуха надходило багато листів, телеграм і заяв від представників місцевих органів влади та громадян ЗУНР, у яких вони розповідали про свої “біди” і проблеми та “прохали” допомогти. Так, Дрогобицький і Калушський Державні Комісаріати в квітні 1919 р. зверталися з проханням допомогти місцевим повітовим лікарням, констатуючи їх важке матеріальне та фінансове становище²⁴.

“Дрогобицький повіт, зокрема населення міст Дрогобича і Борислава, – писав представник місцевої влади Антон Рудницький, – стоїть перед страшною голодною катастрофою. Цілі десятки умирають щоденно з голоду”²⁵.

У тогочасних умовах державно-політична діяльність І. Макуха відзначалася глибоким професіоналізмом, систематичною дисциплінованістю і суворою “законослухняністю”, а водночас демократизмом і гуманністю, які дали йому змогу відіграти важливу роль у державному будівництві ЗУНР²⁶.

Керівництво ЗУНР займалося вирішенням важливих соціально-економічних проблем, найактуальнішою з яких була земельна. Над нею працювали всі політичні партії та спеціальна комісія Української Національної Ради, яку очолив Лев Бачинський²⁷. У квітні на сесії УНРади після довгих і завзятих дебатів, був ухвалений закон про земельну реформу²⁸. Він передбачав конфіскацію земель поміщиків та інших великих земельних власників понад встановлений максимум. Ці землі переходили у “земельний фонд” ЗУНР, з якого мали наділятися безземельні і малоземельні селяни. Встановлення земельного “максимуму”, вирішення питання щодо наділення селян землею за викуп чи без, конфіскація земель у дотеперішніх власників з компенсацією чи без неї, як і час наділення самих селян землею – все відкладалося на розгляд майбутнього новообраного сейму. УНРада вважала себе органом тимчасовим, не уповноваженим до вирішення таких важливих соціальних проблем.

Предметом гострих дискусій, в яких брав активну участь д-р І. Макух, стало питання щодо винагороди колишніх власників ґрунтів згідно з рішенням сейму. Українська радикальна партія, в тому числі Державний секретар внутрішніх справ І. Макух голосували проти даного положення²⁹.

Завдяки діяльності І. Макуха, повністю забезпечувались продовольством УГА і населення міст краю. Згідно з його розпорядженням від 11 квітня 1919 р. “про мливи, хліб, мучні страви”, було заборонено молоти зерно на “питель”, а тільки на “разівку” та наказано до хліба додавати четверту частину картоплі. І. Макухом запроваджено два “безм’ясні” дні в тиждень, в які було заборонено споживати і продавати м’ясо і м’ясні продукти³⁰.

Водночас радикальні зміни у ЗУНР проводилися й в інших сферах, зокрема, у суспільно-політичній, культурі, освіті, вирішувалися питання охорони здоров’я. Завдяки діяльності Державного секретаріату внутрішніх справ, а зокрема його керівника д-ра І. Макуха, відкривались лікарні, поліклініки, медпункти та аптеки. Велася боротьба з епідеміями³¹.

Не менш важливим для консолідації місцевих і центральних органів влади та населення й врегулювання їх взаємовідносин був наказ Державного секретаря внутрішніх справ І. Макуха до повітових комісарів, від 27 січня 1919 р. “в цілі урегулювання справи звільнень від військової служби зайятих при громадянських Урядах військових осіб”. Згідно з ним, від військової служби в українському війську, керуючись інтересами держави, мали право звільняти окружні коменданти, відповідно до внесень повітових Державних Комісаріатів, які зобов’язані в кожному випадку “особисто переконуватися та взяти на себе особисту відповідальність за совісність в сповненню сеї службової чинності”. Дія цього положення поширювалася на службовців державних органів, працівників суду, пошти, залізниць, шкіл, що перебували в військовому званні “підхорунжого”. Друге положення цього наказу передбачало звільнення від військової служби осіб, що

мали військове звання “хорунжий і вище”, тільки за прерогативи Державного секретаріату військових справ на основі внесень повітових комісарів. Крім того, до компетенції Державного секретаріату військових справ, згідно з наказом Державного секретаря внутрішніх справ І. Макуха, належало виключне право звільняти від військової служби осіб, “керуючись родинними зглядами в надзвичайних ситуаціях”. Даний наказ категорично забороняв повітовим комісарам самовільно, без причини, затримувати мобілізацію “мужви та старшин”, крім випадків, коли це є в інтересах держави³².

Велику увагу Державний секретар внутрішніх справ І. Макух звертав на небезпеку агітації російських більшовиків та їхніх прихильників в краю, а особливо в середовищі УГА. Він цілеспрямовано й організовано проводив боротьбу з анархічними і комуністичними впливами. “Декількох відомих публіцистів, які забагато говорили про потребу соціальної революції на ґрунті ЗУНР було заарештовано і притягнуто до відповідальності”, – констатував Державний секретар внутрішніх справ І. Макух. У своїх зверненнях і розпорядженнях до повітових Державних Комісаріатів і повітових комісарів він наказував боротися з будь-якими революційними проявами та заарештовувати більшовицьких агітаторів.

Водночас, Державний секретар внутрішніх справ І. Макух вів активну боротьбу з грабунками та мародерством, які “вибухали” внаслідок цих “агітаційних впливів” в таких містах, як Тернопіль, Борщів, Бучач, та ін.³³

Від середини липня до половини листопада 1919 р. Кам’янець-Подільський був центром обох урядів – УНР та ЗОУНР. У цей період відбувся їх спільний наступ на Київ, який завершився його взяттям, а незабаром і відступом перед армією генерала А. Денікіна. Водночас загострилися протиріччя між двома урядами. Директорія не визнавала Є. Петрушевича як “диктатора” і ще 4 липня 1919 р. утворила при своєму уряді окреме міністерство для Галичини, яке очолив С. Вітик. За його допомогою вона хотіла контролювати галицьку владу. Крім того, позбавила Є. Петрушевича членства в Директорії, отриманого ним після проголошення Акту злуки. На розбіжності між Є. Петрушевичем і С. Петлюрою суттєво вплинули угоди останнього з Польщею, першу з яких укладено ним ще у травні 1919 р. Угоди С. Петлюри з Польщею Є. Петрушевич проігнорував³⁴.

Щоб запобігти повній катастрофі й поліпшити забезпечення армії одягом, взуттям, продовольством, медикаментами, боеприпасами та підвищити її військову могутність і обороноздатність, представниками двох урядів було проведено низку нарад³⁵. 25 жовтня 1919 р. за ініціативи Директорії УНР і за підтримки диктатора ЗОУНР Є. Петрушевича відбулася перша нарада в Кам’янці-Подільському. В своїх промовах С. Петлюра, Є. Петрушевич та члени двох урядів охарактеризували внутрішнє та зовнішнє становище України й на основі цього визначили першочергові завдання та напрями своєї політики. В нараді брав участь д-р І. Макух, який цілковито підтримував політику диктатора ЗОУНР Є. Петрушевича, керуючись виключно інтересами української держави³⁶. Проте спільні виступи С. Петлюри і Є. Петрушевича на нараді бажаних результатів не дали. Не було вирішено найважливіших питань, а протиріччя між ними загострювалися. Однак і за таких обставин, вони продовжували цілеспрямовано працювати над активізацією своєї діяльності.

Отже, діяльність І. Макуха в період ЗУНР була спрямована на створення ефективного адміністративного апарату, зокрема, місцевих органів управління, які незважаючи на війну та розруху, забезпечували порядок і стабільність у державі. Значну увагу Державний секретар внутрішніх справ І. Макух приділяв організації державного життя в країні, створенню її правової основи, розв'язанню болючих соціально-економічних, політичних та інших проблем. У тогочасних, дуже складних, а інколи навіть смертельно небезпечних обставинах, І. Макух не втрачаючи віри, ні твердості духу, цілеспрямовано боровся за українську державу до кінця. Він, будучи державним комісаром Тлумацького повіту, а згодом Державним секретарем внутрішніх справ, склав іспит на свою політичну зрілість та професіоналізм, результати його праці заслуговують найвищої оцінки.

- ¹ ЦДІАУЛ. – Ф. 581. – Оп. 1. – Спр. 128. – Арк. 1; *Малик Я.* Політичні партії в боротьбі за державність на західноукраїнських землях (1917–1919 рр.) // Другий міжнародний конгрес українців. Львів 22–28 серпня 1993 р. – доповіді і повідомлення, історія, частина II. – Львів, 1993. – С. 17–18; *Макух І.* На народній службі: Спогади– К.: Основні цінності, 2001. – С. 190–191. – (Сер. “Спадщина”); *Кугутяк М.* Історія української націонал – демократії (1918–1929). У 3 т. – Т. 1. – Київ; Івано-Франківськ: Плай, 2002. – С. 81–82, 91–92; *Мірчук П.* 1 листопада 1918 р. // Визвольний шлях. – 1978. – грудень. – кн. 12(369). – С. 1375; *Макух І.* На народній службі: Спогади.– С. 210; *Кугутяк М.* Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.). – Івано-Франківськ, 1993. – С. 147–148; *Кугутяк М.* Українські політичні партії і ЗУНР // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2000. – Вип. 6. – С. 164.
- ² *Макух І.* На народній службі: Спогади. – С. 207–208; *Тицик Б.* Законотворча діяльність та державний устрій Західно-Української Народної Республіки // Галичина. – 2001. – № 5–6. – С. 195; ЦДІАУЛ. – Ф. 348. – Оп. 1. – Спр. 779. – Арк. 46; *Тицик Б.* Центральні та місцеві органи державної влади й управління Західно-Української Народної Республіки // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2000. – Вип. 6. – С. 137; *Васюта І.* Національно-визвольний рух у Західній Україні (1918–1939 рр.) // Український історичний журнал. – 2001. – № 5. – С. 27; *Лозинський М.* Галичина в роках 1918–1920. Українська революція. Розвідки і матеріали. – Відень, 1922. – С. 64; *Лисяк-Рудницький І.* Між історією й політикою. Статті до історії та критики української суспільно – політичної думки. – Мюнхен: Сучасність, 1973. – С. 212; ЦДІАУЛ. – Ф. 581. – Оп. 1. – Спр. 123. – Арк. 3; *Тицик Б.* Виникнення, законотворча діяльність та державний устрій Західноукраїнської Народної Республіки // Республіканець. – 1993. – № 7–8. – С. 68.
- ³ *Верига В.* Визвольні змагання в Україні 1914–1923 рр. У 2 т. – Т. 2. – Львів, 1998. – С. 168–169; *Доценко О.* Літопис української революції. Матеріали й документи до історії української революції 1917–1922. У 2 т. – Т. 2. – Кн. 4. – Київ; Львів, 1923. – С. 311, 313, 315–318.
- ⁴ *Бородайко В.* Робітничо-селянський союз // Західна Україна. – 1929. – № 4. – С. 9; *Стахів М.* Західна Україна. Нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони 1918–1923 рр. В 6 т.– Скрантон, 1960. – Т. 4. – С. 119; *Макух І.* На народній службі: Спогади. – С. 229.
- ⁵ Український Народе! // Діло. – 1918. – 2 падолиста. – Ч. 250. – С. 1; Національні меншости в Західно-Українській Народній Республіці // Діло. – 1918. – 21 падолиста. – Ч. 268. – С. 1; *Павлишин О.* Організація цивільної влади ЗУНР у повітах Галичини (листопад – грудень 1918 року) // Україна модерна. – Львів: ЛДУ ім. Франка, 1999. – Ч. 2–3 за 1997–1998 рр. – С. 161.
- ⁶ *Шевчук С.* Пора сказати правду про наші визвольні змагання, добитися волі для галицької землі 1918–1939. – Торонто, 1965. – С. 50; *Кондратюк В. О., Регульський В. Л.* ЗУНР: становлення і захист завоювань (1918–1921 рр.). – Львів, 1998. – С. 54.

- ⁷ *Ярославин С.* Визвольна боротьба на західноукраїнських землях 1918–1923 рр. – Філадельфія, 1956. – С. 114–118.
- ⁸ *Малик Я.* Політичні партії в боротьбі за державність на західноукраїнських землях (1917–1919 рр.) // Другий міжнародний конгрес українців. Львів 22–28 серпня 1993 р. – доповіді і повідомлення, історія. – Львів, 1993. – Ч. II. – С. 17.
- ⁹ ЦДІАУЛ. – Ф. 581. – Оп. 1. – Спр. 128. – Арк. 1; *Малик Я.* Політичні партії в боротьбі за державність на західноукраїнських землях (1917–1919 рр.) // Другий міжнародний конгрес українців. Львів 22–28 серпня 1993 р. – доповіді і повідомлення, історія. – С. 17–18; *Макух І.* На народній службі: Спогади. – С. 190–191; *Кугутяк М.* Історія української націонал-демократії (1918–1929). У 3 т. – Київ; Івано-Франківськ: Плай, 2002. – Т. 1. – С. 81–82, 91–92; *Мірчук П.* Листопада 1918 р. // Визвольний шлях. – 1978. – грудень. – Кн. 12(369). – С. 1375.
- ¹⁰ *Кугутяк М.* Історія української націонал-демократії (1918–1929). У 3 т. – Т. 1. – С. 94; *Мегас О.* Трагедія Галицької України. Матеріали про польську інвазію, польські варварства і польську окупацію Східної Галичини за кроваві роки: 1918, 1919, 1920. – 1920. – С. 19.
- ¹¹ *Макух І.* На народній службі: Спогади. – С. 207–208; *Тищик Б.* Законотворча діяльність та державний устрій Західно-Української Народної Республіки // Галичина. – 2001. – № 5–6. – С. 195.
- ¹² *Павлишин О.* Організація цивільної влади ЗУНР у повітах Галичини (листопад – грудень 1918 року) // Україна модерна. – Львів: ЛДУ ім. Франка, 1999. – Ч. 2–3 за 1997–1998 рр. – С. 149; ЦДІАУЛ. – Ф. 581. – Оп. 1. – Спр. 93. – Арк. 12 зв.; Львівська делегація Національної Ради // Діло. – 1918. – 29 жовтня. – Ч. 246. – С. 3; *Макух І.* На народній службі: Спогади. – С. 207.
- ¹³ Український Народе! // Діло. – 1918. – 2 падолиста. – Ч. 250. – С. 1; Національні меншости в Західно-Українській Народній Республіці // Діло. – 1918. – 21 падолиста. – Ч. 268. – С. 1; *Павлишин О.* Організація цивільної влади ЗУНР у повітах Галичини (листопад – грудень 1918 року) // Україна модерна. – Львів: ЛДУ ім. Франка, 1999. – Ч. 2–3 за 1997–1998 рр. – С. 161.
- ¹⁴ Урядова мова. Ч. 20753 // Товмацькі вісти. – 1918. – 12 падолиста. – Ч. 1. – С. 1.
- ¹⁵ ЦДІАУЛ. – Ф. 581. – Оп. 1. – Спр. 93. – Арк. 12–12 зв.; ЦДІАУЛ. – Ф. 581. – Оп. 1. – Спр. 206. – Арк. 1; Державний архів Львівської області (далі ДАЛО). – Ф. 257. – Оп. 1. – Спр. 23. – Арк. 26 зв.; Поклик до всіх повітових управ // Діло. – 1918. – 10 падолиста. – Ч. 257. – С. 3; *Павлишин О.* Організація цивільної влади ЗУНР у повітах Галичини (листопад – грудень 1918 року) // Україна модерна. – Львів: ЛДУ ім. Франка, 1999. – Ч. 2–3 за 1997–1998 рр. – С. 173.
- ¹⁶ Народний податок. Ч. 20748 // Товмацькі вісти. – 1918. – 12 падолиста. – Ч. 1. – С. 1; ЦДІАУЛ. – Ф. 581. – Оп. 1. – Спр. 93. – Арк. 12 зв.
- ¹⁷ Урядове повідомлення // Товмацькі вісти. – 1918. – 12 падолиста. – Ч. 1. – С. 1; Урядова мова. Ч. 20753 // Там само; Народний податок. Ч. 20748 // Там само; *Макух І.* На народній службі: Спогади. – С. 207; ЦДІАУЛ. – Ф. 348. – Оп. 1. – Спр. 779. – Арк. 45.
- ¹⁸ *Рубльов О, Реснт О.* Українські визвольні змагання 1917–1921 рр. – Київ, 1999. – С. 299, 301; ЦДІАУЛ. – Ф. 348. – Оп. 1. – Спр. 779. – Арк. 46; *Макух І.* На народній службі: Спогади. – С. 209.
- ¹⁹ *Лозинський М.* Галичина в роках 1918–1920. Українська революція. Розвідки і матеріали. – Відень, 1922. – С. 64; *Сеньків М, Думинець І.* Західноукраїнська Народна Республіка 1918–1919 рр. – Дрогобич, 1996. – С. 17; Закон з дня 4 січня 1919 р. про Виділ УНРади // Вісник державних законів і розпорядків ЗОУНР. – Вип. 1. – 1919. – 31 січня. – С. 2.
- ²⁰ ЦДІАУЛ. – Ф. 348. – Оп. 1. – Спр. 779. – Арк. 46; *Тищик Б.* Центральні та місцеві органи державної влади й управління Західно-Української Народної Республіки // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2000. – Вип. 6. – С. 137; *Васюта І.* Національно-визвольний рух у Західній Україні (1918–1939 рр.) // Український історичний журнал. – 2001. – № 5. – С. 27; *Лозинський М.* Галичина в роках 1918–1920. Українська революція. Розвідки і матеріали. – Відень, 1922. – С. 64; *Лисяк-Рудницький І.* Між історією й політикою. Статті до історії та критики української суспільно-політичної думки. – Мюнхен: Сучасність, 1973. – С. 212; ЦДІАУЛ. – Ф. 581. – Оп. 1. – Спр. 123. – Арк. 3.
- ²¹ *Макух І.* На народній службі: Спогади. – С. 210; *Кугутяк М.* Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939р.). – Івано-Франківськ, 1993. – С. 147–148;
- ²² *Кондратюк В. О., Регульський В. Л.* ЗУНР: становлення і захист завоювань (1918–1921 рр.). – Львів, 1998. – С. 52–53.

- ²³ ЦДДАУЛ. – Ф. 348. – Оп. 1. – Спр. 779. – Арк. 46; *Макух І.* На народній службі: Спогади. – С. 213.
- ²⁴ ЦДДАУЛ. – Ф. 581. – Оп. 1. – Спр. 206. – Арк. 23–23 зв.
- ²⁵ ДАЛО. – Ф. 129. – Оп. 1. – Спр. 17. – Арк. 2.
- ²⁶ *Макух І.* На народній службі: Спогади. – С. 211–212; ЦДДАУЛ. – Ф. 581. – Оп. 1. – Спр. 206. – Арк. 23–23 зв., 29 зв., 30; Там само. – Ф. 870. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 1.
- ²⁷ *Тищик Б.* Виникнення, законотворча діяльність та державний устрій Західноукраїнської Народної Республіки // *Республіканець*. – 1993. – № 7–8. – С. 63–71. – С. 68.
- ²⁸ *Лозинський М.* Галичина в роках 1918–1920. Українська революція. Розвідки і матеріали. – Відень, 1922. – С. 92–95.
- ²⁹ ДАЛО. – Ф. 257. – Оп. 2. – Спр. 17. – Арк. 2–3; *Макух І.* На народній службі: Спогади. – С. 214–215.
- ³⁰ Розпорядок Державного Секретаря внутрішніх справ з 11 цвітня про мливу, хліб і мучні страви // *Товмацькі вісти*. – 1919. – 18 цвітня. – Ч. 14 – С. 2.; Розпорядок Державного Секретаря внутрішніх справ з 10 цвітня 1919 р. про обмеження споживи м'яса // *Републіка*. – 1919. – 13 цвітня. – Ч. 61. – С. 1.
- ³¹ *Ярославин С.* Визвольна боротьба на західноукраїнських землях 1918–1923 рр. – Філадельфія, 1956. – С. 114–118.
- ³² Там само. – 9 лютого. – Ч. 7. – С. 1.
- ³³ *Бородайко В.* Робітничо-селянський союз // *Західна Україна*. – 1929. – №4. – С. 9; *Стахів М.* *Західна Україна. Нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони 1918–1923 рр.* В 6 т. – Скрантон, 1960. – Т. 4. – С. 119; *Макух І.* На народній службі: Спогади. – С. 229.
- ³⁴ *Кондратюк В. О., Регульський В. Л.* ЗУНР: становлення і захист завоювань (1918–1921 рр.). – Львів, 1998. – 96 с. – С. 76, 80, 82.
- ³⁵ *Шевчук С.* Пора сказати правду про наші визвольні змагання, добитися волі для галицької землі 1918 – 1939. – Торонто, 1965. – С. 63.
- ³⁶ *Доценко О.* Літопис української революції. Матеріали й документи до історії української революції 1917–1922. – Київ; Львів, 1923. – Т. 2. – Кн. 4. – С. 128–143.

Ruslan Kulchyts'kyi. THE MAIN DIMENSIONS OF IVAN MAKUHA'S STATE-BUILDING ACTIVITIES IN THE ZUNR PERIOD

The article characterizes civic and political activities of Ivan Makuha during the Ukrainian national liberation struggle. It explores his work as the State Secretary of Home Affairs. The importance of Makuha's efforts to create effective administrative apparatus capable of maintaining the order and stability in the state under martial law is emphasized.

Key words: *Ivan Makuha, the ZUNR, the State Secretariat of Home Affairs.*